

Cele 72 de ore

Tradiția românească: valoarea muncii.

Tranziția, pe lângă multe lucruri neplăcute – șomajul, scăderea veniturilor, creșterea criminalității, dezagregarea autorității publice –, a fost însoțită și de un soi curios de mazochism colectiv: „așa suntem noi românii...” și urmează o mulțime de lucruri păcătoase spuse cu multă plăcere despre noi înșine.

Chiar și lucrurile care par a fi bune, sunt convertite în păcate. Un exemplu clar este discuția asupra Legii venitului minim garantat. Tradiția românească se caracterizează, printre altele, de o morală a muncii și a beneficiilor legate de muncă, cu puternice surse în tradiția țărănească, dar nu numai. Morala tradițională considera că munca este condiția oricărui beneficiu. Socialismul a accentuat acest sentiment. Poate unul dintre puținele lucruri cu care colectivitatea a fost de acord a fost cel referitor la generalizarea obligativității muncii; a legării tuturor beneficiilor de muncă. Dar aici era cuprins și un regret continuu: prea mulți se fac că muncesc și obțin la fel cât cei care muncesc efectiv. Când în actuala lege a venitului minim garantat a fost inclusă prevederea obligativității pentru beneficiari a prestării a cel mult 72 ore de muncă în folosul colectivității, prevedere în deplin acord cu simțul moral al colectivității, unii politicieni au protestat acuzând o mentalitate totalitară, invocând norma interdicției *muncii forțate*. Deci nici așa nu e bine.

Să examinăm puțin lucrurile. Argumentația este ciudată din multe puncte de vedere. Chiar la o examinare superficială ea este inconsistentă. Cel care muncește pentru salariu, nu prestează muncă forțată, deși este obligat să execute sarcinile care îi revin. Dar este muncă forțată dacă este solicitat să presteze unele activități în interes public, în schimbul beneficiilor sociale pe care le primește. E drept, există o anumită sursă a acestei argumentații în concepția statului tradițional occidental al bunăstării, așa cum el s-a constituit în glorioșii ani ,60-,70. Modelul, într-o formă simplificată, suna cam așa: 1. Economia de piață este singurul cadru în care munca se poate exercita în mod eficient. 2. Cei de care economia de piață nu are nevoie, trebuie să primească beneficii sociale care să le asigure un minimum decent de viață. 3. Dacă va fi nevoie de mai multă muncă, economia singură va crea noi locuri de muncă, reabsorbind pe cei excluși. Acest model a adus în prim plan conceptul de **sărăcie fără vină**. Sărăcii sunt victimele nevinovate ale capacității limitate a economiei de a oferi locuri de muncă. Fiind nevinovați, cetățenii fără loc de muncă au dreptul la o viață decentă. Beneficiile sociale au apărut în consecință ca un *drept social*. În virtutea solidarității sociale, colectivitatea trebuie să ofere un minimum de resurse celor de care nu au nevoie în mod efectiv. Și, într-adevăr, în acea perioadă, beneficiile sociale erau acordate fără nici un fel de condiționalitate. Chiar prin anii ,90 erau economiști care considerau că „programele de lucrări publice” sunt chiar periculoase pentru că viciază logica economiei de piață. Condiționalitățile de orice fel păreau a fi mai degrabă forme de pedepsire a victimelor nevinovate: a celor excluși de pe piața muncii.

De la beneficii sociale la activizare

Un argument moral-politic. Dreptul de a avea o viață decentă a devenit fundamental în societățile moderne. Modul pasiv de a acorda acest drept a dus însă la o îngrijorare. Cei excluși din viața activă tind să-și piardă progresiv capacitatea de a fi activi. Ei devin **excluși** indiferent de ce se întâmplă în economie. Sunt segmente sociale a căror capacitate de acțiune calificată și disciplinată nu se formează sau se degradează continuu, devenind un fel de handicapați social. S-a lansat și un nou concept pentru a desemna acest segment social care este scos din sfera normală a societății active: *„underclass” – subclasă, un fel de segment degradat al societății sănătoase.*

În ultimii 20 de ani însă chiar în Occident abordarea politică s-a schimbat complet. În primul rând s-a schimbat concepția despre societate și despre relația dintre individ și colectivitate. Locul conceptului de **sărăcie** începe treptat să fie luat de perechea conceptuală **excluziune/ incluziune socială**. Individul are un drept fundamental de a fi membru activ al colectivității. Șomajul reprezintă o formă de excluziune socială. El este intolerabil nu numai pentru că duce la pierderea resurselor financiare. Acest lucru se poate rezolva simplu prin beneficii sociale. Ci și pentru că scoate persoana din logica normală a vieții sociale: o viață activă, în care fiecare își produce prin efort propriu bunăstarea sa. Dreptul individului nu este pur și simplu de a nu fi sărac, ci cel de a fi activ, de a fi independent prin propriul efort. Nu este întâmplător faptul că lupta împotriva șomajului, pentru locuri de muncă a devenit un obiect cheie al Uniunii Europene. Datoria primară a colectivității este să combată excluziunea socială, a cărei primă formă este excluderea din sistemul economiei, și de a promova incluziunea socială. Beneficiile sociale riscă să inducă pasivitate, excluziune socială. Problema nu este numai de a da beneficii, dar de a *include social*, de a reintegra persoana în funcționarea normală a societății.

În strategiile antisărăcie adoptate de cele 15 membre ale UE în 2001 un principiu des întâlnit este cel al *activizării*. Misiunea statului bunăstării este nu de a oferi beneficii pasive, ci de a oferi șanse de incluziune socială, activizând pe cei care sunt excluși social.

Un argument pragmatic. Statul bunăstării, susținut de populația activă prin impozite, riscă să devină excesiv de împovărat financiar prin susținerea segmentului exclus. În schimb, colectivitatea are nevoie de o mulțime de activități pe care nu le poate întreprinde din lipsă de resurse financiare. Societatea actuală se confruntă cu un paradox: pe de o parte nu are nevoie de munca unui important segment al ei, pe care îi susține prin beneficii sociale; pe de altă parte, are nevoie de o mulțime de munci pentru care nu are resursele financiare pentru a le plăti. Experiența New-York-ului este tipică pentru o asemenea schimbare de perspectivă. Primăria uriașului oraș nu avea bani pentru a asigura o curățenie decentă, dar avea bani pentru a oferi suport celor care nu găseau locuri de muncă. Cu vreo 15 ani în urmă, un primar imaginativ a schimbat politica: beneficii sociale complementar cu activități în interes public. Cu alte cuvinte, beneficiarii de ajutoare sociale capabili de muncă au fost obligați să contribuie în muncă. Efectele par a fi fost spectaculoase. New-York-ul, dintr-unul dintre cele mai murdare și neîngrijite orașe, a devenit un oraș curat și civilizat. Cei „obligați” să lucreze au simțit și ei beneficiile acestei schimbări de atitudine: au căpătat sentimentul utilității, au găsit pozitivă experiența integrării în activități colective, au realizat că au capacitatea de a deveni activi și au început să caute „adevărate locuri de muncă”. Formele standard ale activizării nu se reduc însă la activități obligatorii. Ele constau în primul rând în dezvoltarea capacităților de

activitate economică, dobândirea încrederii în sine, motivarea, dezvoltarea disciplinei muncii. În unele țări europene se utilizează tot mai mult conceptul de *economie socială* (Danemarca, de exemplu). Prin economie socială se înțeleg acele întreprinderi care nu au numai o finalitate strict economică, ci una și socială: să angajeze tineri pentru a le forma capacități de activitate economică; șomeri cronici, pentru a le reface capacitățile; persoane cu deficiențe, dezavantajați în competiția de pe piața muncii, dar care au dreptul la o participare activă. Locurile de muncă protejate sunt un drept social.

Experiența sistemului de ajutor social introdus în anul '95 este foarte interesantă din acest punct de vedere. Sistemul a fost falimentar în primul rând datorită lipsei de resurse bugetare. Pe lângă aceasta însă, el nici nu avea o legitimitate socială prea ridicată. Atitudinea cea mai răspândită era negativă: un drept nemeritat, fără efort. Poate atitudinea negativă cea mai accentuată a fost în legătură cu faptul că romii erau cei mai frecvenți beneficiari. Nu cred însă că era vorba aici de discriminare, ci mai degrabă de cu totul altceva. Datorită unei lungi istorii de excluziune socială, o parte importantă a populației de romi a fost împinsă la marginea societății, inclusiv a muncii, fiind forțată să trăiască mai mult din expediente, dintr-o economie care îi menține în afara societății. Mulți au văzut în ajutorul social o modalitate de a nu stimula incluziunea lor socială, într-un sistem modern de viață, care să ofere șanse reale de prosperitate și care să elimine mizeria marginalității.

Cele 72 de ore: o provocare pentru autoritățile publice locale.

România trăiește în mod special dramatismul dogmei economiei pure de piață. Localitățile noastre au nevoi acute de muncă: drumuri proaste, cursuri de apă neregularizate cu riscuri mari de inundații și imposibilitate de utilizare a posibilităților de irigație, mediu degradat, păduri distruse, gunoaie peste tot, lipsă de protecție a persoanei. Pe de altă parte, primăriile nu au bani pentru aceste activități. În schimb o parte importantă a bugetelor locale vor trebui să meargă pentru acoperirea venitului minim garantat. O asemenea situație are șanse scăzute de a fi considerată a fi normală. Pe de o parte, ajutorul social pentru cei aflați în nevoie este un semn de fundamental de solidaritate socială, a cărui justificare nimeni nu pune la îndoială. Pe de altă parte este frustrant ca o parte importantă a colectivității, care și ea se percepe a fi mai degrabă săracă, să facă eforturi recompensate modest, pentru a susține impozite percepute ca împovărătoare, iar alții să beneficieze fără a face nici un efort. Si la nivel colectiv există riscul instalării unei frustrări accentuate: colectivitatea nu are resurse pentru a soluționa nevoi presante, dar este forțată să utilizeze resursele modeste disponibile pentru ajutor social a celor care nu contribuie cu nimic.

Testul esențial al autorităților locale va fi: cum, în condiții de limitare severă a resurselor financiare, să utilizeze în binele colectiv resursele neutilizate de muncă. Va fi un prim pas spre ceea ce se cheamă o economie socială, pentru lansarea unui program vast de dezvoltare comunitară.

Cred că suntem în fața unui proces de cristalizare a unei noi morale a suportului social: suport social, oferit din solidaritate socială, echilibrat de contribuție la bunăstarea colectivității și de asumare de responsabilități. Există primari care, exprimând în fapt o stare de spirit colectivă, avansează chiar ideea extinderii unei asemenea condiționalități: asumarea de responsabilități pentru participarea școlară a copiilor. Si este probabil că procesul va continua.